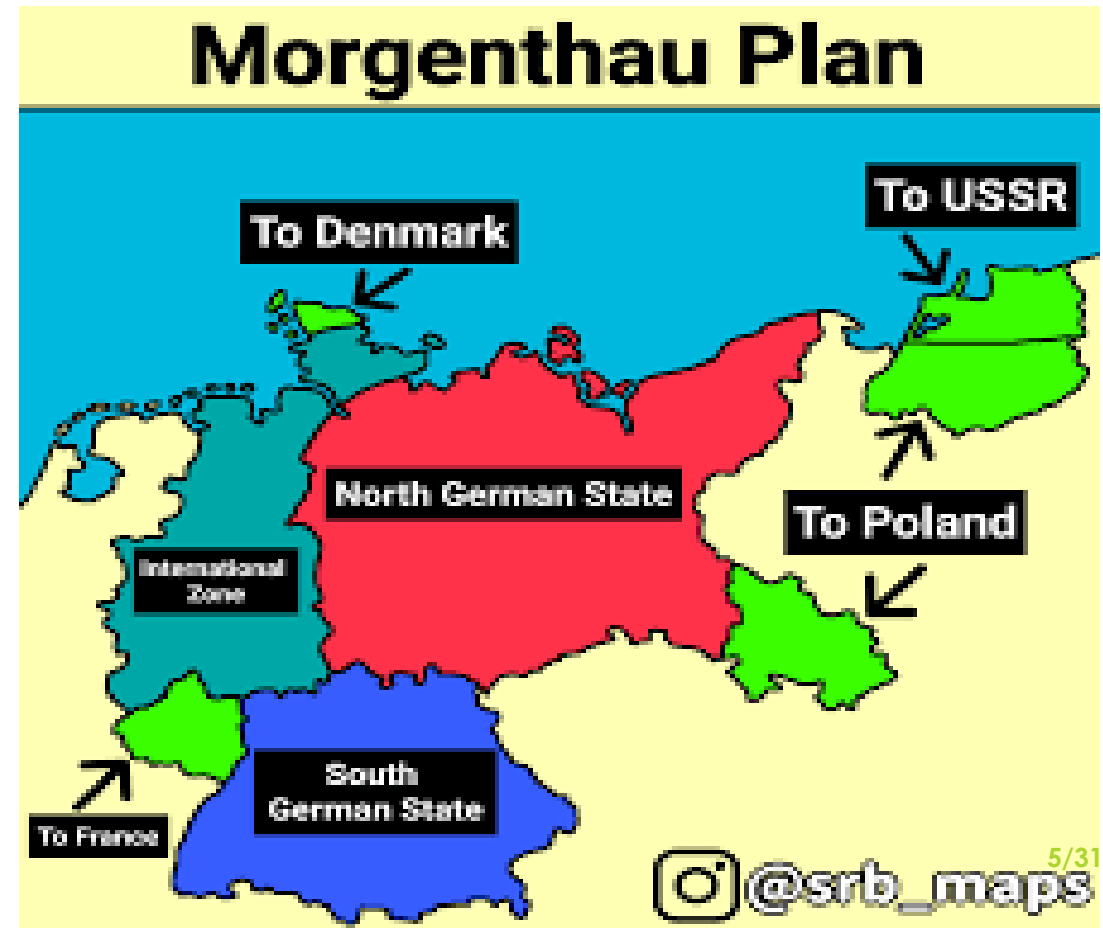

Mitropa-Duitsland in een multipolaire wereld DEEL I

1

- ▶ De Duitse positionering in centraal-Europa
- ▶ Een steeds weerkerend geopolitiek probleem
- ▶ Duitsland blokkeert Europese Concerten
- ▶ Sedert 876 de erfenis van Karel de Grote verdeeld is
- ▶ **WAAROM?**

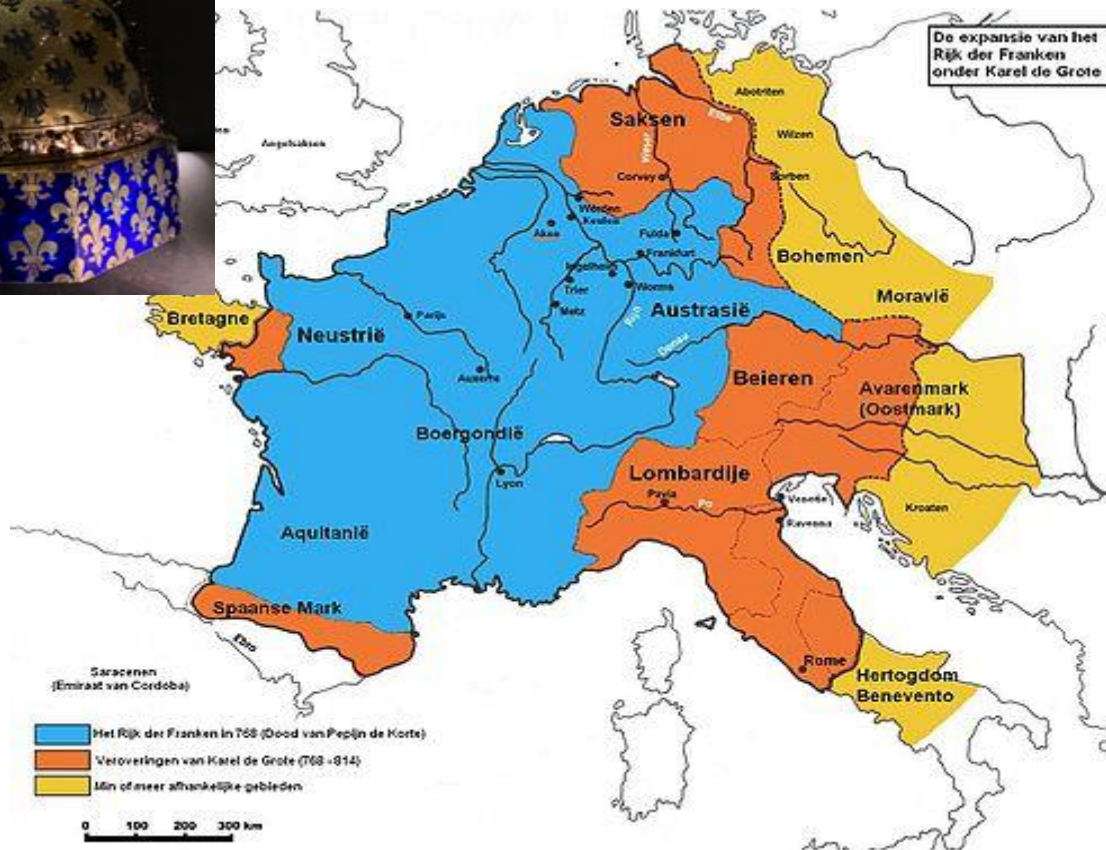
Frankrijk noordwaarts agressiever maar verborgen: het weet de media beter te bespelen via de pers

2

- ▶ Bovendien heeft Frankrijk zetbazen die het vuile werk voor Parijs opknappen
- ▶ De Graaf van Vlaanderen, de Hertog van Geldern, de Bisschop van Keulen bijvoorbeeld
- ▶ Terwijl Parijs al spoedig weet dat het de drukpers moet bespelen om de Franse glorie en staatkunde uit te dragen
- ▶ Een handigheid die de Teutonen in het Middellijkrijk traditioneel veronachtzamen
- ▶ De nationale canons noemen de Duitsers daarom steeds Hunnen, Barbaren, Gothen en Pro-Russen (Pruisen) terwijl Franse troepen die roep niet krijgen
- ▶ maar toch verdienen

Rijk van Karel de Grote

- Karel kreeg door erfopvolging de gebieden langs de westelijke en noordelijke kusten: het westen van Aquitanië, de grootste delen van Neustrië en Austrasië, en Thüringen.
- Zijn broer Karloman kreeg Bourgondië, Allemannië, de resterende delen van Aquitanië, Neustrië en Austrasië, de Provence, en het indirecte gezag over Beieren. Op 4 december 771 overleed Karloman te Samoussy, nabij Laon.
- Karel trok daarop met zijn legers naar Corbeny, waar de groten van Karlomans rijk hem hulde kwamen brengen en hem accepteerden als hun vorst. Daarna onderwierp Karel de Saksen.

Familieruzies over Karels boedelreddering verscheuren Europa 870-1989

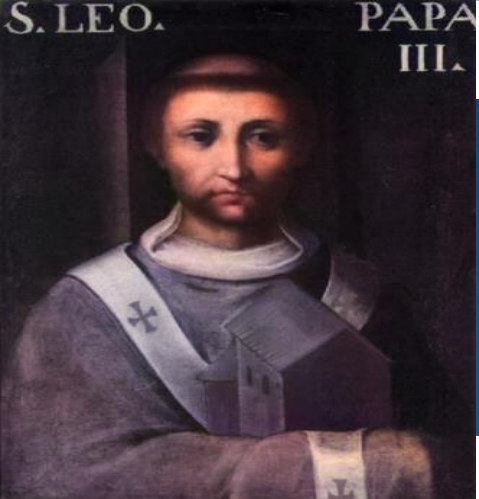
- ▶ Het gaat steeds om claims op stukken Middenrijk
- ▶ Tussen Frankrijk, Oostenrijk, Duitsland en Italië
- ▶ Waarbij steeds de aanvaller de illusie heeft Karel de Grote's Rijk te herstellen
- ▶ Met militaire dominantie over de Rijndelta tussen Schelde en Maas tot aan de bronnen
- ▶ Met Prüm als middelpunt

Het Christendom cement bij de veroveringen van Karel

- ▶ In de zomer van 772 begonnen de (met onderbrekingen) tot 804 durende Saksenoorlogen. De strijd werd aanvankelijk alleen ter pacificatie van de grensregio gevoerd om deze onder de heerschappij van Karel de Grote te brengen.
- ▶ Het doel veranderde en het hele woongebied van de Saksen werd met zwaar militair geweld veroverd, de plaatselijke bevolking werd met aanzienlijke wreedheid onderworpen, ze werden gedwongen het Rooms-Katholieke geloof aan te nemen (door de Rooms-Katholieken kerstening genoemd) en grote groepen jonge mannen werden verdreven.
- ▶ De Saksische gebieden werden zo onder controle gebracht van het Frankische Rijk. In 777 werd over het gebied van de Saksen een bestuursapparaat van de Rooms-Katholieke kerk ingericht en het grondgebied in bisdommen ingedeeld.

De keizerszalving door Leo III bevestigt legitimiteit van Karel

6

- ▶ In 795 werd Paus Leo III tot paus gekozen. Hij verzekerde zich onmiddellijk van de ondersteuning van de Frankenkoning en stuurde Karel de Grote, de schutsheer van de kerk (**patricius romanorum**), de sleutel tot het graf van Petrus, evenals de banier van Rome toe.
- ▶ Leo III, die onder andere een onwaardige levenswandel (waaronder echtbreuk en meened) werd verweten, vluchtte naar Karel in Paderborn (**Karolus Magnus et Leo Papa-mythe**).
- ▶ Het is onduidelijk of er daar en onder welke omstandigheden zaken werden afgesproken: mogelijk werd hier voor het eerst, maar mogelijk ook reeds jaren tevoren de keizerskroning overeengekomen.
- ▶ In de kerstnacht 800 zalft Leo III onverwacht Karel in het portico van de Sint Pieter

Verdrag van Verdun 843

- In het Verdrag van Verdun (Verdun, augustus 843) werd de verdeling van het Karolingische Rijk na de dood van Lodewijk (778-840) vastgelegd zoals overeengekomen door zijn drie zonen die nog leefden,
- Lotharius (de oudste, 795-855), Lodewijk (de derde 804-876) en Karel (de jongste, uit een tweede huwelijk 823-877).
- Het verdrag beëindigde weliswaar een drie jaar lange Karolingische Burgeroorlog tussen de broers,
- maar de afspraken uit het Verdrag van Verdun en latere delingen van het Frankische Rijk lagen aan de basis van de eeuwenlange rivaliteit in Europa tussen Frankrijk en Duitsland.

Ordinatio imperii Ludovici, die het Salische erfrecht opzij zet

- ▶ Karel heeft één wettige zoon: Lodewijk, die Het Rijk erft
- ▶ Deze heeft vier zonen
- ▶ Die hebben ieder een legitieme portie
- ▶ Dat wil Lodewijk opzijzetten: **de oudste, Lotharius, moet alles krijgen**
- ▶ De eenheid van Het Rijk gaat voor alles
- ▶ **Die Ordinatio gaat in tegen het Salische erfrecht**
- ▶ De jongste zoon Karel vindt dat het Salische recht niet bij wetsbesluit opzijgezet kan worden en dat een legitieme portie niet onterfbaar is

Lotharius staat op de testamentaire making: de erven weigeren

- ▶ Burgeroorlog is het gevolg binnen Het Rijk
- ▶ Lotharius deelt het onderspit
- ▶ Er komt een vaststellingsovereenkomst nadat een broer, Pepijn, is vooroverleden
- ▶ Het Partageverdrag van Verdun
- ▶ Het westelijke stuk van het rijk ging naar Karel de Kale. Dit werd het West-Frankische Rijk, wat later het koninkrijk Frankrijk werd. Dit stuk grond valt min of meer samen met het huidige Frankrijk.
- ▶ Het oostelijke stuk van het rijk ging naar Lodewijk de Duitser. Dit werd het Oost-Frankische Rijk, wat later het Heilige Roomse Rijk werd. Dit stuk grond valt min of meer samen met het huidige Duitsland,
- ▶ Het middelste stuk van het rijk ging naar Lotharius I. Dit werd het Midden-Frankische Rijk en bestond uit de Nederlanden, Bourgondië, Zwitserland en het noorden van Italië.
- ▶ De grenzen tussen de drie delen werden gevormd door grote rivieren, zoals de Maas, de Rijn, de Schelde en de Rhône.

Lotharius heeft drie zonen-legitimarissen

- ▶ Ook zij eisen hun erfdeel op in 855 als Vader Lodewijk sterft
- ▶ Lodewijk die als oudste recht had op de keizerstitel stierf kinderloos en werd opgevolgd door Karloman, zoon van Lodewijk, koning van Duitsland.
- ▶ Zo kwam zijn gebied, Noord-Italië en de keizerskroon ook aan het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie van de latere Ottonen.
- ▶ Het gebied van Lotharius, grofweg: de Nederlanden, Elzas en Lotharingen, werd met het **Verdrag van Meerssen** in 870 verdeeld tussen West-Francië, het latere koninkrijk Frankrijk en Oost-Francië, het latere Duitse Keizerrijk.
- ▶ Koninkrijk Bourgondië, het deel van Karel de Jonge, werd later eveneens verdeeld tussen het Franse en Duitse rijk.
- ▶ Deze driedeling en het zwakke Middenrijk is oorzaak van de eeuwenlange twist tussen het Franse en Duitse rijk. De oorlogen tussen beide landen zijn steeds hierop terug te voeren.

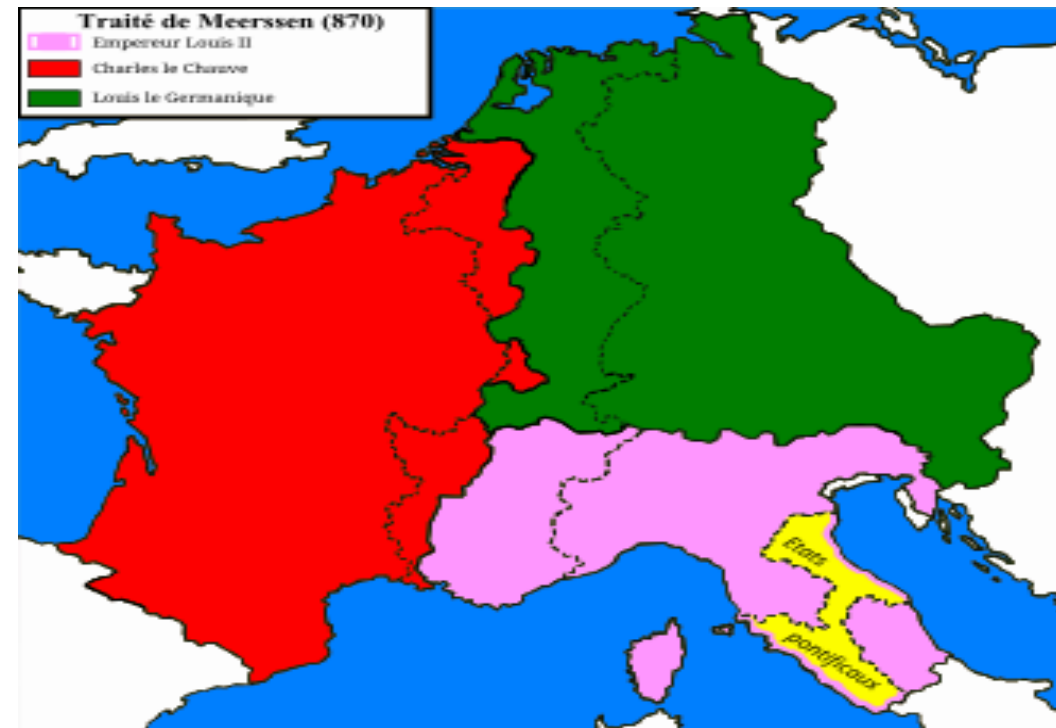

Uitvoeringsovereenkomst van Meerssen 870-876 ter opdeling Middenrijk

11

- ▶ Het Verdrag van Meerssen of **Conventus apud Marsnam** (Latijn) is genoemd naar de plaats Meerssen bij Maastricht en dateert uit 870.
- ▶ In het document is een stadium in de deling van het Frankische Rijk vastgelegd zoals de drie zonen van Lodewijk de Vrome na onderhandelingen overeen waren gekomen.
- ▶ Het rijk (hertogdom Lotharingen en vrijgraafschap Bourgondië en Transjuranië) van Lotharius II, de in 869 overleden tweede zoon van Lotharius I, werd hierbij verdeeld
- ▶ tussen zijn ooms de West-Frankische koning Karel de Kale en het Oost-Frankische koning Lodewijk de Duitser.

Gerard Strijards

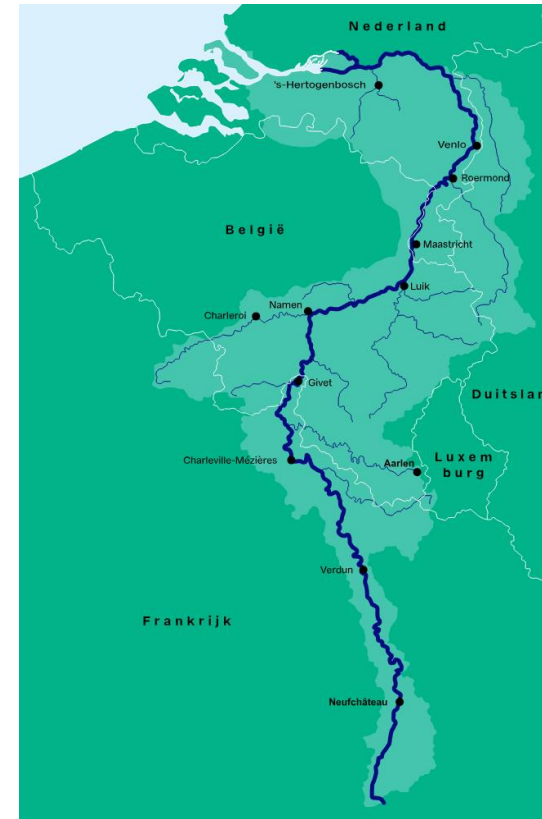
5/31/2025

Het Maasstatuut Verdun/Schelde scheidt westrijk/oostrijk

12

- ▶ Maas, Ourthe, Moezel, Saône en Rhône moeten Franken en Teutonen als grensrivieren uitelkaar houden
- ▶ Hun dalen en beddingen moeten worden omschreven en getekend
- ▶ De Maas is de relevantste transportader voor beurtvaart en militaire bevoorradingen
- ▶ De Rijn geldt als onbevlotbaar en onbevaarbaar stroomopwaarts en –afwaarts
- ▶ De Maas, haar dalen en sprangen en de beddingen worden geneutraliseerd voor alle partijen door de soeverein van Luik

Luikse Prins-Bisschop Europees Commissaris van Maasneutraliteit

13

- ▶ Het prinsbisdom Luik of (hoog)stift Luik, was oorspronkelijk een bisdom waarover bisschop Notger in 980 van keizer Otto II van het Heilige Roomse Rijk.
- ▶ Deze Prins is aangesteld ter borging van de gewapende eeuwigdurende neutraliteit van de Maasvallei voor alle partijen bij het Meerssenverdrag dat deze onzijdigheid definieert.
- ▶ Waarover Hij de heerlijke rechten kreeg en dus naast de geestelijke macht ook de wereldlijke macht kon uitoefenen.
- ▶ Vanaf dat ogenblik werd een deel van het bisdom Luik een prinsbisdom en genoot het immunitet onder bescherming van de keizer.
- ▶ **Het was de facto een semi-zelfstandig land geworden.**

De typische Luiker fiscaliteit

- ▶ De kerkvorst is militair commissaris voor Frankrijk, Oost-Rijk en Rompmiddenrijk na 900
- ▶ Hij borgt dat militaire gesloten afdelingen, commerciële brigades, verkenningseenheden en fourageurs over rivier en linker-grintoever kunnen marcheren of transporteren op ongehinderde wijze
- ▶ Daarvoor moet hij een citadel, fortificaties, schansen, nachtkwartieren, gasthuizen en heilige geesttafelen, garnizoenen en voorraadplaatsen doen aanleggen
- ▶ **Duur: daarom een eigen onherleidbare fiscaliteit**

Waarom nu juist een bisschop?

- ▶ Omdat deze celibatair moet zijn naar canoniek recht
- ▶ Hij heeft dus geen wettige nakomelingen
- ▶ Hij zal dus nooit de erfeniskwesties doen ontstaan waaraan de andere rijken sedert 843 door burgeroorlogen schier ondergaan
- ▶ Zoals de garanten van de te Meerssen overeengekomen neutraliteit maar al te zeer ervaren hebben
- ▶ Hij draagt onder zijn kazuifel een verguld harnas om dit alles symbolisch-liturgisch steeds te bevestigen

De Luikse citadel beheerst twee kloven west- en oostwaarts op de rechter Maasoever die accès geven tot Frank-rijk en Oost-Rijk

- ▶ De kerkvorst kan aldus via artillerie deze kloven ontoegankelijk maken
- ▶ En aldus de steeds weer opblaiende strijd tussen Fransen en Teutonen bedwingen
- ▶ Maar dan moet hij zelf geen dynastieke aspiraties hebben
- ▶ Want zijn bastaarden kunnen immers nooit legitiem erven
- ▶ Praktisch komt daar natuurlijk weer niets van terecht

Financiering van deze taakstelling veronderstelt een uitgekiende fiscaliteit

- ▶ De kerkvorst mag canonieke en wereldlijke heffingen opleggen
- ▶ In een enorm rechtsgebied dat het Rijke Brabant geheel omvat maar ook het rechter-Scheldegebied en Noordelijk Frankenland
- ▶ Het dekenaat Het Kempenland is daarbij, omdat het kerkelijk doorontwikkeld is een goudmijn
- ▶ Centrale inner is steeds een aartsdiaken en parochieel collector de deken der pastoors
- ▶ Maar de bisschop mag ook wereldlijk direct belasten, als hij zelf dan maar voor doorzettingsmacht zorgt
- ▶ Goedkoper is het dus sacramenten en sacramentaliën te belasten: wie die accijns weigert gaat immers naar vagevuur of hel!

De Luikse citadel gericht tegen de Teutonen

- ▶ De Luiker kerkvorst is Duits topambtenaar
- ▶ Maar hij moet vooral Teutonen weghouden van de Linkermaasoevers en gradiënten indien op militaire missie
- ▶ Het artilleriepark is daarop ingericht, ook wanneer de vuurmonden met (kartets)granaten in zwang komen
- ▶ Tot en met augustus 1914

Ottoonse pogingen om Oost-Rijk centrum van Teutoonse macht te maken

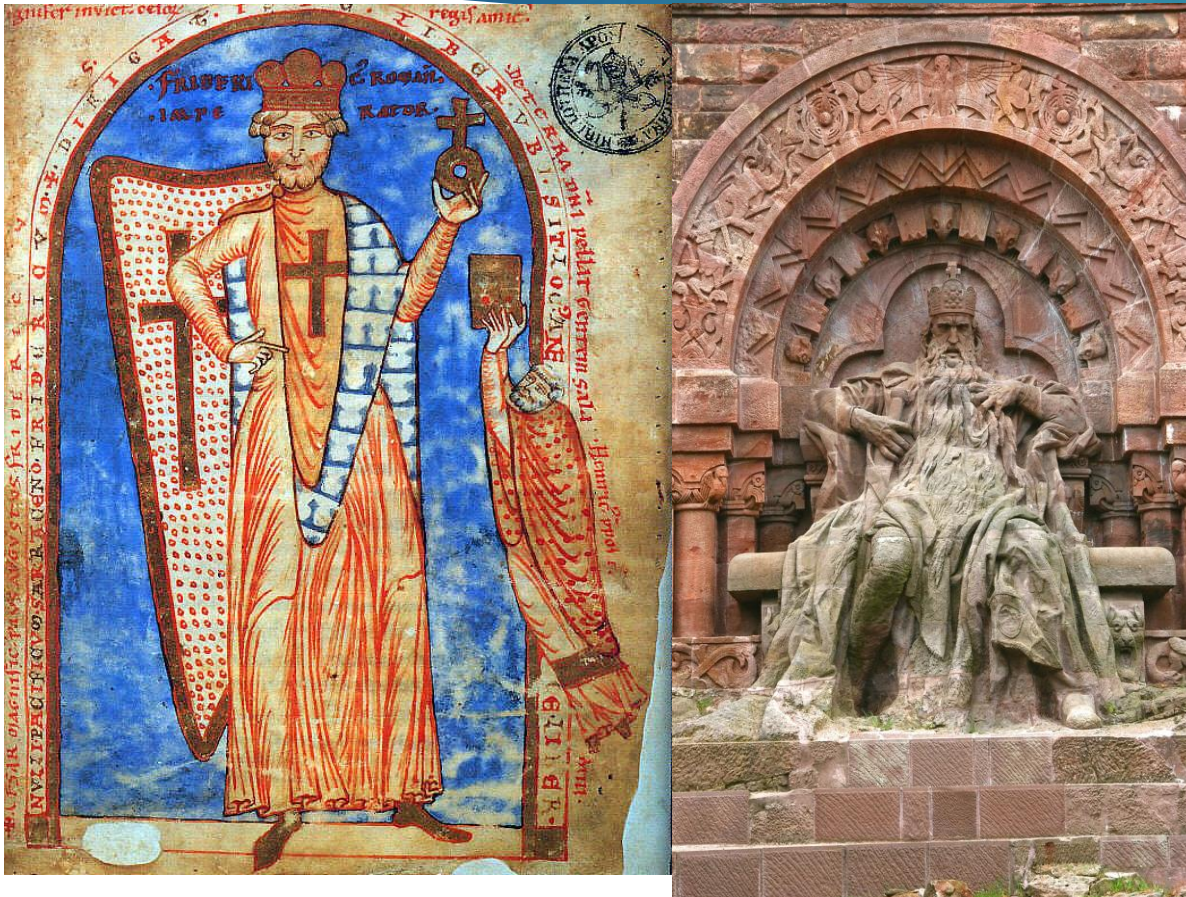
- ▶ Otto I de Grote (936-973), Otto II (973-983), en Otto III (983-1002). De tijdsduur van de Ottoonse renaissance wordt soms uitgebreid tot de regering van Hendrik II.
- ▶ Het begon met het huwelijk van Otto de Grote met Adelheid in 951. Hierdoor werden de koninkrijken Italië en Duitsland in een staat verenigd.
- ▶ Zodoende kwam het Westen dichterbij het Byzantijnse Rijk. De keizerlijke kroning door de Paus in 962 **bevorderde een centraal gezag en dat riep de noodzaak van een christelijke (politieke) eenheid in het leven.**
- ▶ De term "Ottoons" wordt in het algemeen beperkt tot de keizerlijke hofcultuur.
- ▶ De Ottonen hadden niet genoeg militaire doorzettingsmacht. Ze konden geen wereldlijke administratie afdwingen. Ze konden ook niets veroveren. De Habsburgers later wel.

Gerard Strijds

Huis HOHENSTAUFEN weet Frederik I te doen zalven door de Paus nadat hij tot Rooms Koning is gekozen

20

- ▶ Van 1155 tot aan zijn dood was hij keizer van het Heilige Roomse Rijk. Als erfopvolger van Frederik I van Zwaben was hij sinds 1147 als Frederik III hertog van Zwaben.
- ▶ De keurvorsten hebben nu een kiessysteem onderling vastgesteld voor de selectie uit hun midden van zo'n Roomse Koning
- ▶ Maar het gaat steeds op basis van feodale onderlinge overeenkomsten waarbij die Koning flink moet betalen en beloven
- ▶ Frederik maakt van dat keizerschap een sacrale functie want ook hij heeft nauwelijks eigenstandige doorzettingsmacht

Barbarossa heeft veel concurrerende bestuurders die hij moet paaien

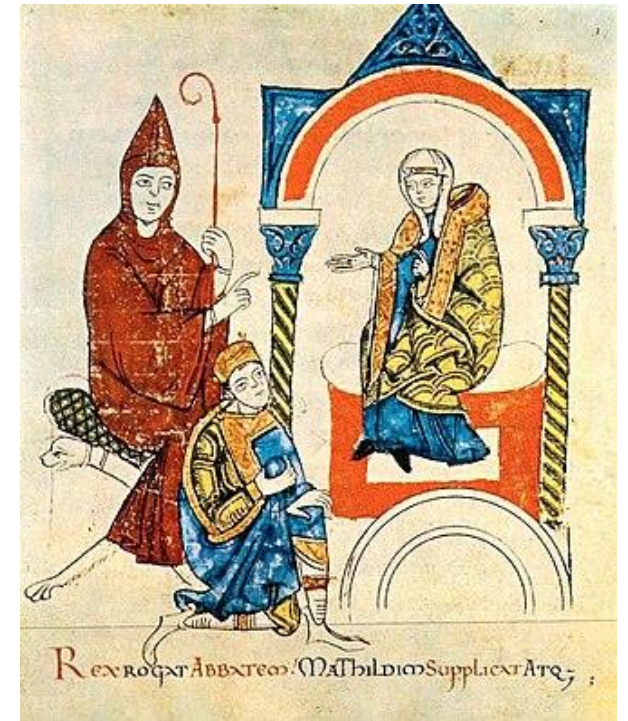
21

- ▶ Hij was keizer van het Heilige Roomse Rijk, er bestond desalniettemin een wankelende machtsbasis.
- ▶ Het grondgebied waarover hij heerste, waarvan een deel het huidige Duitsland vormt, bestond uit honderden kleinere vorstendommen, hertogdommen en graafschappen die werden bestuurd door plaatselijke vooraanstaande families.
- ▶ Basis voor het bestuur waren persoonlijk gesloten feodale overeenkomsten. Een honderdtal van die bestuurders viel direct onder het gezag van de keizer, de rijksvorsten; hun band met de keizer was 'rijksonmiddellijk'.
- ▶ Een groter deel van de plaatselijke bestuurders viel echter onder het gezag van iemand anders die direct onder de keizer viel. Er zaten dus meer bestuurslagen tussen hen en de keizer en veel plaatselijke bestuurders regeerden in hun regio's tamelijk onafhankelijk van de keizer

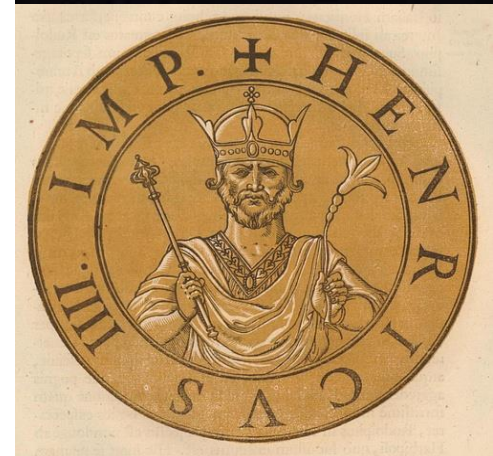
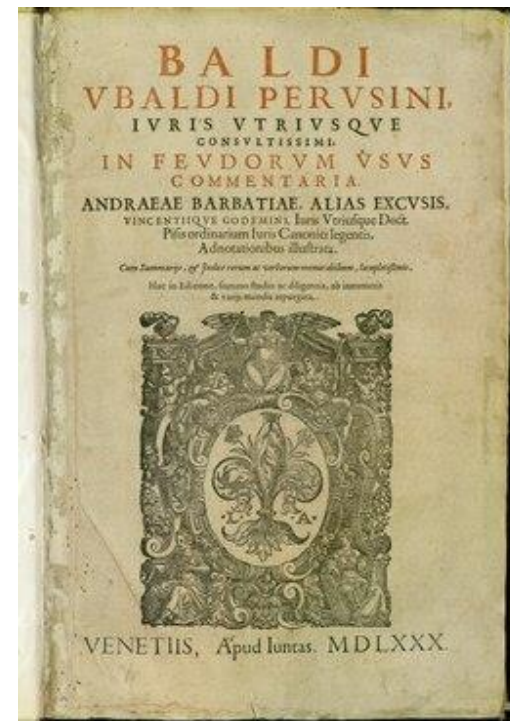
Investituurstrijd met Rome 1000-1100

- ▶ Bisschoppen zijn topambtenaren van het Rijk. Zie de Prins-Bisschop van Luik.
- ▶ De Keizer van het Rijk wil deze ambtenaren benoemen. De Paus heeft dat te bekrachtigen tenzij hij het tegenovergestelde kan rechtvaardigen
- ▶ Daardoor ontstaan jurisdictieconflicten met de Paus
- ▶ Omdat deze de pretentie krijgt de opvolger te zijn van de Romeinse Keizer
- ▶ Gregorius VII beslist dat hij benoemt. De Keizer mag opponeren, maar kan niet tegenhouden in 1075. Keizerlijke bisschoppen bestaan niet.

Concordaat van Worms 1122

- ▶ Er werden nieuwe afspraken vastgelegd met het Concordaat van Worms in 1122. De kerkelijke en wereldlijke taken van bisschoppen werden beter gescheiden.
- ▶ De keizer verloor zijn ultiem beslissingsrecht over de bisschopsbenoemingen, maar behield het recht om bij de verkiezing aanwezig te zijn.
- ▶ Het toekennen van een wereldlijke machtspositie aan een nieuwgekozen bisschop bleef het privilege van de keizer.
- ▶ Dit betekende een duidelijke aantasting van het gezag van de Duitse keizer: hij kon nog slechts indirect zijn invloed laten gelden.

Heilig Rooms Rijk en huwelijkspolitiek

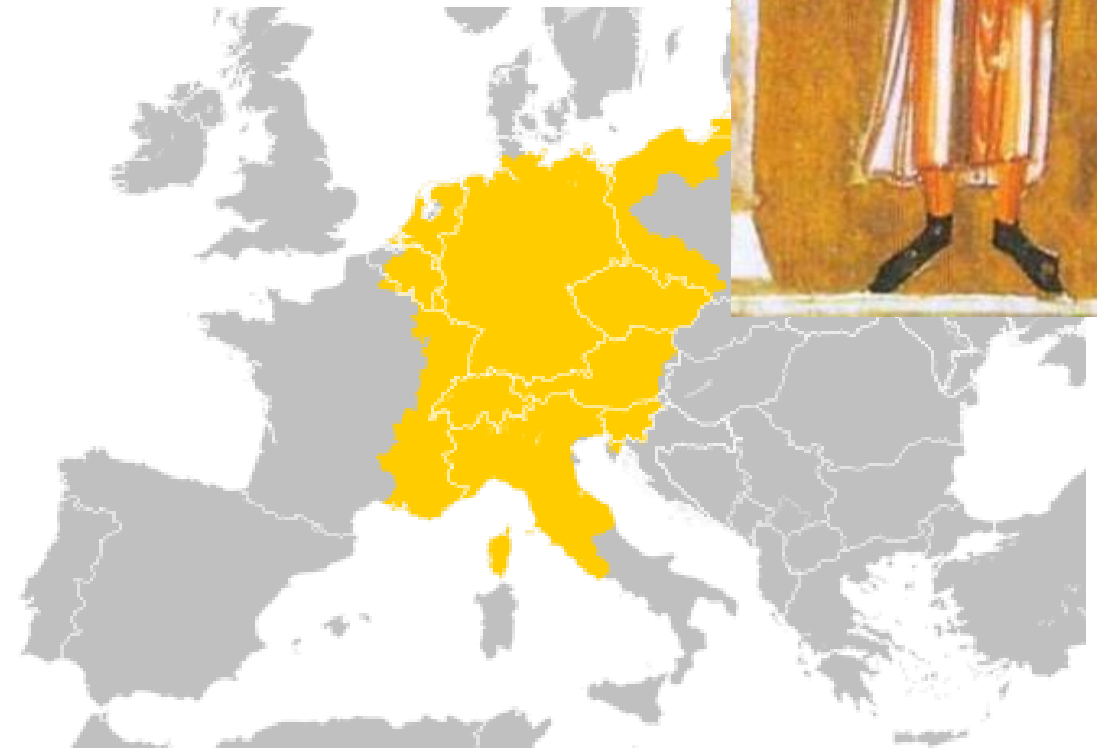

- ▶ Onder Barbarossa's bewind kreeg Duitsland een sacraal karakter door het de benaming 'Heilig Rijk' mee te geven.
- ▶ Dat was een bewuste maatregel van Barbarossa, na overleg met zijn raadgevers, onder andere Reinald van Dassel, aartsbisschop van Keulen, om de positie van de keizer ten opzichte van de paus te versterken.
- ▶ In 1155 liet hij aan het Valkhof te Nijmegen de burcht voltooien, die daarna zes eeuwen lang zeer gezichtsbepalend voor de stad zou zijn.[3] Zelf moet Barbarossa hier tussen 1157 en 1174 zeker viermaal zijn geweest, onder meer bij de geboorte van een van zijn zoons, de latere keizer Hendrik VI.
- ▶ In juni 1156 sloot Barbarossa een strategisch huwelijk met gravin Beatrix I van Bourgondië, dochter van de graaf van Bourgondië zodat hij in 1178 het vrijgraafschap Bourgondië kon verwerven.

Te veel rijksgroten zijn autonoom

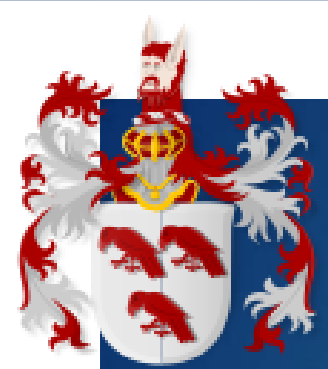
- ▶ De relatie van de keizer met zijn gebieden veranderde herhaaldelijk, evenals zijn machtsbereik.
- ▶ Een deel van het rijk stond onder persoonlijke controle van de keizer, het overige deel bestond uit een groot aantal grondgebieden die in leen waren gegeven als hertogdom, graafschap, prinsdom, bisdom, of aartsbisdom en uit vrije steden en rijkssteden.
- ▶ De autonomie van deze gebieden nam in de loop van de middeleeuwen toe door maatschappelijke ontwikkelingen, onderlinge militaire veroveringen, huwelijken en erfopvolging. De centrale macht en bestuurlijke samenhang namen daardoor af.
- ▶ In de late 15e en vroege 16e eeuw werden voor het Duitse deel van het rijk een aantal overkoepelende instituties geschapen die achteraf als staatsrechtelijk of constitutioneel van aard kunnen worden gezien,
- ▶ zoals de Rijksdag als gemeenschappelijke bestuurlijke vergadering, het Rijkskamergerecht als hoogste rechterlijke instantie en de kreitsen als bestuurseenheden met zeggenschap door burgervertegenwoordiging.
- ▶ **Het is een rijk dat nooit tot centraal effectief bestuur komt**

Bourgondiërs vernietigen Luik 1468

- ▶ Deze Hertogen achten zich niet gebonden aan het Verdrag van Meerssen
- ▶ Zij willen de citadel en de macht over de Maasvallei
- ▶ Nu bewezen is dat deze geopolitiek essentieel zijn
- ▶ Zij doen nu een gooi naar de staatsmacht – **opperichheyt** – over de Noordelijke Lage Landen: Holland en Zeeland

Zij destabiliseren daarmee het achterland links van de Maas

- ▶ Brabant, Holland, Vlaanderen raken hun interregionale publieke politie kwijt
- ▶ Want de bisschoppelijke politionele brigades bij de inningen van fiscaliteiten borgden rechtshandhaving ook voor markten en beurtvaarten (stapelingen)
- ▶ Brabant krijgt nu Gelderse invallen die de streken uitplunderen en de infrastructuur vernietigen
- ▶ Want Geldern wil, met Frankrijk, dit vacuüm vullen in 1502-1555
- ▶ Het staatkundig evenwicht raakt verstoord door Duitsland
- ▶ **Recessie voor de Lage Landen**

Habsburgse ambities van Keizer Maximiliaan 1477

- ▶ Hij trouwt met Maria van Bourgondië
- ▶ En erft de Lage Landen na diens vroegtijdige dood
- ▶ Brengt deze in bij de Habsburgse dynastie te Oostenrijk
- ▶ Deze wil het hele Rijk van Karel mét het Oost-Rijk herstellen
- ▶ Karel V komt daar een eind mee, waren de godsdiensttwisten niet in dat Oost-Rijk uitgebroken zodat van herordening geen sprake is

Karel V wil een theocratie en pausschap en keizerschap verenigen

29

- ▶ Hij wil dat bereiken via een concilie van Verenigd Europa
- ▶ En daarbij de moraaltheologie en de sacramentenleer onderwerp maken van een politiek compromis
- ▶ Bijvoorbeeld door af te zien van de leer der transsubstantiatie, het HOCUS POCUS van de kerk
- ▶ Maar dat is net een brug te ver
- ▶ **Hij consolideert tijdelijk het Heilig Roomse Rijk in Centraal Europa via aanbevelingen in Keizerlijke Wetsbesluiten zoals een gemeenschappelijk strafwetboek**

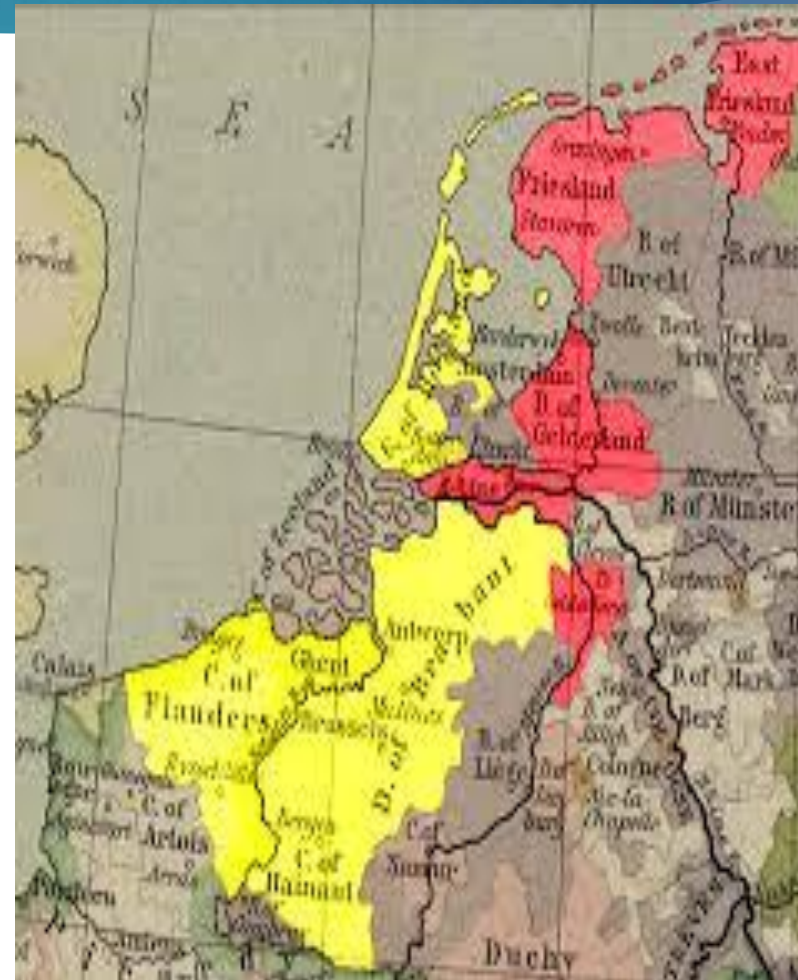
De Toeren in de legste Straatje op mijn Reizen van Dicht.

-

Frankrijk steunt Geldern in het geniep

- ▶ Parijs wil de Lage Landen economisch destabiliseren
- ▶ Want nu Vlaanderen met Portugal tochten naar het Verre Oosten onderneemt over West-Afrika concurreren de Vlaamse steden de Fransen weg
- ▶ Frans I gebruikt daarvoor deze Gelderse invallen die uitwaaiëren over alle Lage Landen die handelscommercieel het goed doen
- ▶ De Teutonen vernietigen ten behoeve van Franse negotie die maritiem nog niet transoceanisch is wegens gebrek aan nautische kunde

Gelderse oorlogen (1502-1543) zijn eigenlijk Franse expedities

Gelderse Oorlogen 1542-1543

- Bourgondisch
- Bezet in 1543
- Bondgenoot Gelre
- Afzijdig
- Grens HRR
- Veldtochten:
- Frans-Gelders
- Bourgondisch

- ▶ Onder de Gelderse Oorlogen (1502-1543) wordt een reeks conflicten verstaan in de Nederlanden: voornamelijk Holland, Vlaanderen en Brabant onder leiding van de Habsburgse vorsten van de Bourgondische Nederlanden aan de ene kant
- ▶ en Gelre, Groningen en de Ommelanden en Friesland, onder leiding van Karel van Gelre aan de andere kant. Het Sticht Utrecht, Oost-Friesland en de Saksische hertogen van Friesland kunnen gezien worden als aparte partijen.
- ▶ De Gelderse Oorlogen waren een direct vervolg op de eraan voorafgaande Gelderse Onafhankelijkheidsoorlog, waarin Gelre na de dood van Karel de Stoute zijn onafhankelijkheid had herwonnen. **Het zijn vernietigingsexpedities.**
- ▶ De Gelderse Oorlogen eindigden met een overwinning voor de Bourgondische Nederlanden. Hierdoor kwamen alle Nederlanden onder één centraal gezag, dat van Karel V.

Geldern verliest, maar Frankrijk wint

- ▶ Frans I beschouwt Duitsland als leverancier van strategische reserves voor het Veldleger (huurlingen)
- ▶ Terwijl Habsburg noordelijk gebonden wordt en Frans in Italië geen partij kan geven
- ▶ Wanneer in 1566 de Opstand in de Lage Landen uitbreekt gaan de protestanten dat óók doen
- ▶ Zij huren in het Oost-Rijk hun vakkundige lansiers, hellebaardiers, musketiers, genisten en artilleristen
- ▶ Die steeds weer, als soldij uitblijft, de furor teutonicus gestalte geven

Dertigjarige oorlog reduceert het Oost-rijk tot een vacuüm

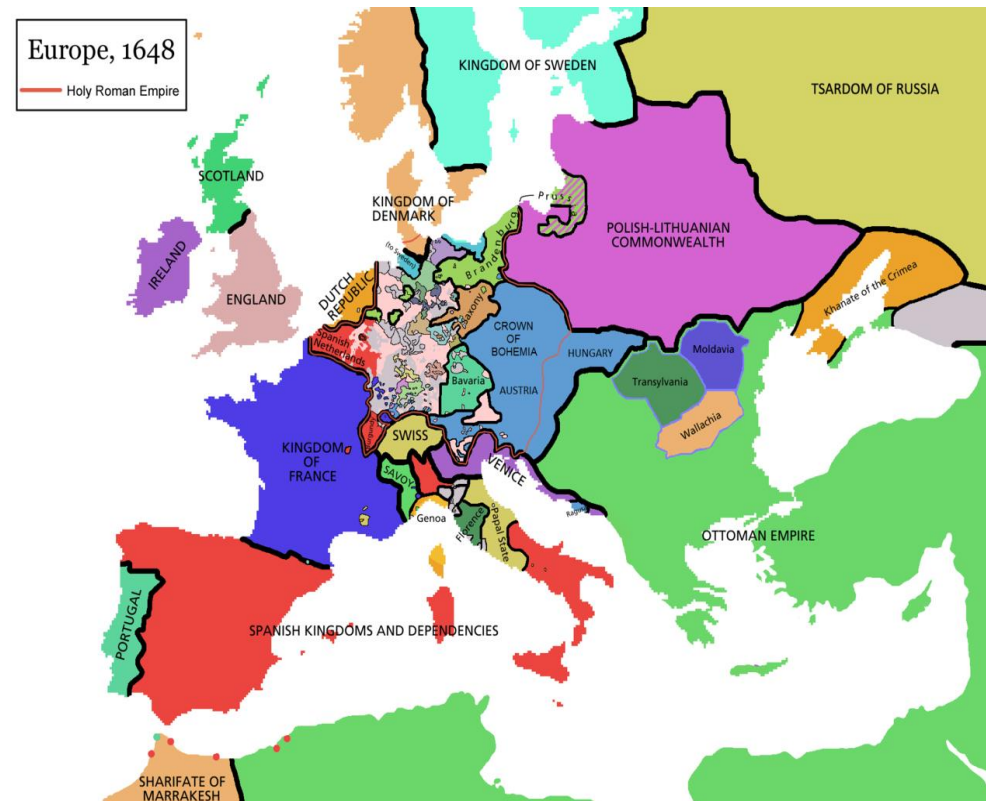
34

- ▶ De Dertigjarige Oorlog (1618–1648) was een grootschalig conflict waar de meeste Europese mogendheden bij betrokken waren.
- ▶ De hoofdoorzaken waren de spanningen tussen katholieke en protestantse staten, maar voor Frankrijk speelden ook geostrategische motieven een belangrijke rol.
- ▶ De oorlog woedde voornamelijk in het Heilige Roomse Rijk, de Spaanse Nederlanden, Noord-Spanje en Noord-Italië met gevechten in Afrika en het Amerikaanse continent.
- ▶ Ook waren er zeeslagen op de Middellandse Zee en in de Golf van Biskaje. Wegens de sterke geografische spreiding van de grootschalige vijandelijkheden kan men spreken van het eerste langdurige wereldomspannende conflict of een wereldoorlog.

Vrede van Westfalen speelt de Duitse soevereinen uiteen: **Kleinstaaterei**

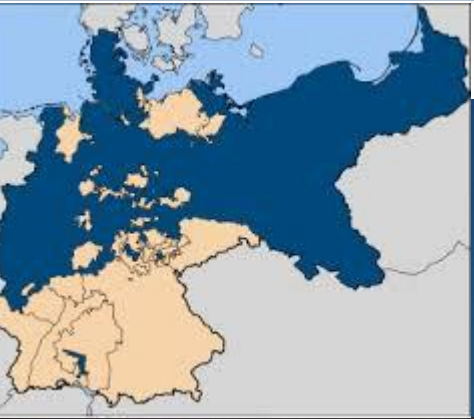
- De Vrede van Westfalen bestond uit meerdere verdragen, waaronder de Vrede van Münster tussen de Republiek en Spanje (januari 1648)
- Zomede de Vrede van Osnabrück tussen Zweden en het Duitse Rijk (oktober 1648) en het Verdrag van Münster tussen Frankrijk en het Duitse Rijk (oktober 1648).
- Voor het eerst onderhandelden alle Europese staten samen. De voorbereidingen begonnen in 1637, de procedures werden in 1641 vastgelegd te Hamburg, en vanaf 1645 begon het onderhandelen in Münster en in Osnabrück.
- Uitgangspunt is dat een staat een welbepaald territorium bezit. Daarbinnen bepaalt de staat de publieke rechtsorde waaronder de godsdienst. De onderdanen zijn trouwplichtig jegens de staat, ook in het buitenland. Zij moeten hun wetten gehoorzamen, ook fiscaal, en staten moeten elkaar bij de sanctionering daarvan bijstaan
- **Duitsland wordt opgeknipt in onbetekenende soevereiniteitsentiteiten**

Transoceanische mogendheden schakelen Oostrijk uit als concurrent

- ▶ Duitsland zal immers steeds langs De Sont moeten varen om transoceanische beurtvaart en koloniën te kunnen ontwikkelen
- ▶ De Sont is betold en kan makkelijk geblokkeerd worden
- ▶ Dat doen Engeland, Holland, Frankrijk en hun geallieerden ook herhaaldelijk
- ▶ Zodat Duitsland steeds als handelsconcurrent naar believen verland kan worden
- ▶ Dat is de Teutoonse Frustratie, net als die van de Slaven die bij Gibraltar ook geen ongehinderde doorvaart krijgen van de Britten en Hollanders
- ▶ **Dit is hun wrok in de XIXe eeuw**

Bij geopolitieke conferenties is Pruisen tot 1815 niet welkom

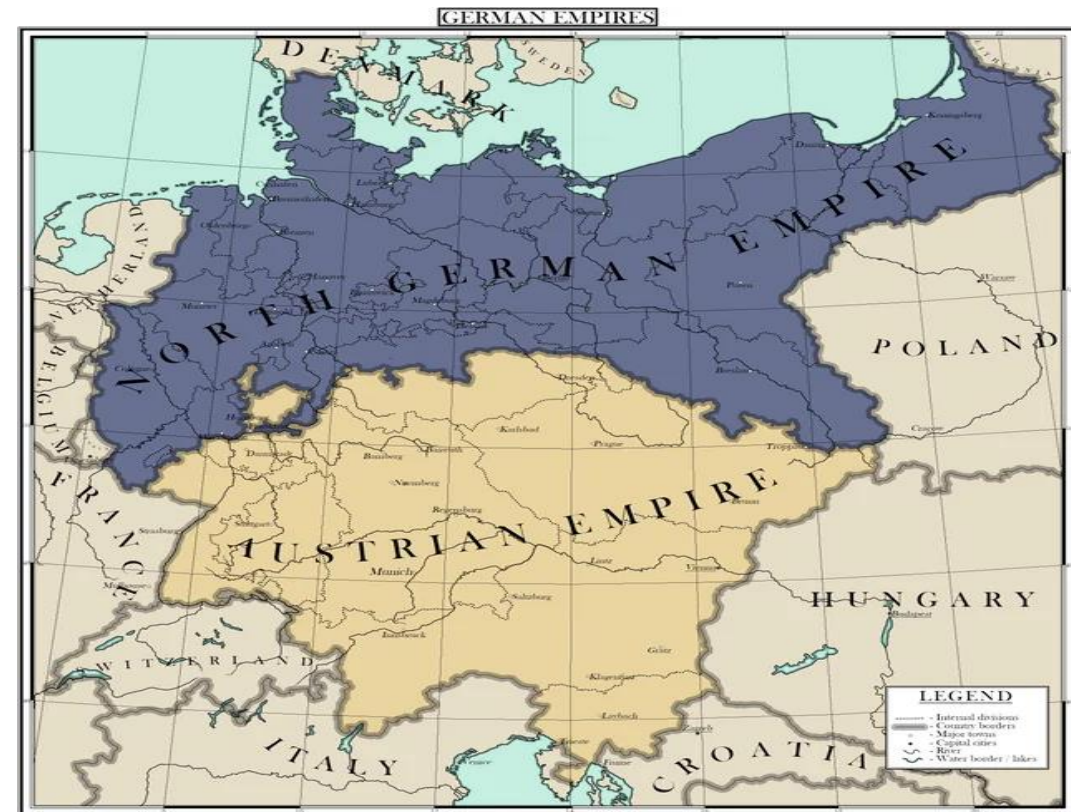

Gerard Strijards

- ▶ Het bevestigt de tweederangsstatus van Oost-Rijk dat niet voor vol aangezien wordt, omdat het geopolitiek geen tegenbod kan doen
- ▶ Napoleon vazalliseerde de Duitse vorsten in de Rijnbond en daarbuiten. Pruisen moest afzien van eigen internationale handel
- ▶ Dat kan alleen wanneer men de oceanen kan beheersen via een oorlogsvloot die liniën kan varen
- ▶ Deze wrok verleidt Pruisen op de conferentie van Wenen in 1815 om excessieve territoriale claims op tafel te dreunen
- ▶ Die Whitehall minzaam afserveert al mag Pruisen westwaarts oprukken tot aan Nederland

De Duitstalige staten blijven opmerkelijk afkerig van effectieve blokvorming

- ▶ Zuidoostelijke staten willen de kroon van Habsburg
- ▶ Niet die van de patserige Hohenzollern
- ▶ Er mag best een Duitstalige gemeenschap komen in de vorm van een statenbond
- ▶ Maar dat moet dan een vrijhandelsassociatie zijn in een Douane-Unie
- ▶ De Noordelijke staten willen een gemeenschappelijke consulaire politiek
- ▶ **Maar geen Rijksleger**

Het Revolutiejaar 1848 maakt duidelijk: de Duitse staten willen geen Rijk maar een Bond

Er komt een Frankfurter Parlement dat besluit

- ▶ Er is geen Duitse natie in wording in Rijksverband
- ▶ Maar er kan een confederatie komen, mits deze bij referendum wordt geaccepteerd
- ▶ Maar de 39 staten blijven intern soeverein
- ▶ Rijksbewindspersonen zijn politiek verantwoordelijk jegens een Rijksdag
- ▶ De koning kan die van Pruisen zijn maar ook de Habsburger te Wenen

De Koning van Pruisen weigert

- ▶ Frederik Willem was een conservatief vorst, die geloofde in de heerschappij van een monarchie bij de gratie van God.
- ▶ De koning had de liberale beweging daarom voornamelijk lippendiensten bewezen, terwijl hij een kans afwachtte om zijn gezag te herstellen.
- ▶ In december 1848 maakte Frederik Willem handig gebruik van de verdeeldheid tussen de midden- en arbeidersklasse.
- ▶ Hij ontbond de Pruisische grondwetgevende vergadering en liet zijn troepen Berlijn bezetten. De langsepende vergaderingen en onderlinge twisten hadden het enthousiasme voor de hervormingen onder het volk aardig doen bekoelen.
- ▶ **Vandaar dat er maar weinig tegenstand was.**

De reactionaire militairen winnen

Koning Frederik Willem mobiliseert

- ▶ Het leger verklaart de staat van beleg in Pruisen en heft alle burgerschaps- en grondrechten op. Frankfurt am main lag destijds in Hessen en was een vrije stad.
- ▶ Conservatieve krachten herwonnen het initiatief en deden veel van de gedane concessies teniet. Toen het Frankfurter Parlement in maart 1849 Frederik Willem de keizerkroon aanbood, was veel van haar gezag al verloren gegaan.
- ▶ De Pruisische koning was bovendien helemaal niet van zins om door volksvertegenwoordigers tot vorst te worden verheven. 'Een kroon uit de goot' noemde hij het zelf. Pas als Frederik Willem door de Duitse prinsen tot keizer zou worden gekozen, conform de middeleeuwse traditie, zou hij de titel aanvaarden.
- ▶ De weigering van de Pruisische koning vormde de doodsteek voor het eenheidsproject. In mei 1849 ontbond het Frankfurter Parlement zichzelf. Het zou tot 1871 duren voordat er een verenigd Duitsland kwam, dankzij de drie oorlogen van Otto von Bismarck.

Otto von Bismarck wil Duitstalige eenwording onder Pruisen

Frankfurter experiment bewijst

Dit kan niet via een parlementaire democratie

- ▶ De Duitstaligen hebben weinig inculturaties en staatkundige doelen gemeen
- ▶ Ze zijn onderling ook weinig compromisbereid
- ▶ Parlementaire coalities bij regeringsvorming onhaalbaar
- ▶ Terwijl de eentaligheid ook een fictie is
- ▶ Dat geldt ook voor de beweerde Germaans-Teutoonse eenrassigheid

Nur durch Blut und Eisen

Im Stahlgewitter soll es sein

- ▶ Alleen via het militairistische Pruisen is dat mogelijk
- ▶ Dus zal de regeringsleiding van dat Rijk niet in Wenen kunnen liggen
- ▶ Al hebben de Habsburgers sedert 1477 Keizers voor zo'n staatsbestel geleverd
- ▶ Deze Habsburgers zijn veelvolkerenstaten gewend en dragen geen Teutoonse missie uit
- ▶ Niettemin: **zij zullen claimen het Keizerschap te leveren over zo'n Duits blok**

Wenen dient uitgeschakeld maar niet vernietigd

Das Reich moet West-Europa continentaal beheersen; drie uitgangspunten

45

Geen maritieme en geen koloniale aspiraties

- ▶ Dat moet Groot-Brittannië van den aanvang duidelijk gemaakt worden en blijven
- ▶ Frankrijk heeft zich in 1815 van de bloem der natie ontdaan en heeft geen koloniale lichten
- ▶ Oostenrijk heeft een veelvolkerenleger dat onsamenvatbaar blijft en immansievel bij slagen

Das Reich moet industriële grootmacht zijn, maar de distributie niet zelf entameren: vier werkhypotheses

Voor die distributie zal geen concurrerende koopvaardijvloot zijn

- ▶ Dat zou jaren kosten en bovendien heeft dat Rijk daarvoor niet de maritieme ervaring
- ▶ Zo'n vloot vooronderstelt ook een mondiaal inzetbare oorlogsvloot die het tegen de Britse kan opnemen
- ▶ En dat brengt zo'n Rijk uiteindelijk niet op: geen toereikende lichtingen om en Veldleger én Vloot te bemannen
- ▶ Bovendien onbetaalbaar op middellange termijn
- ▶ Het Rijk zal moeten oprijzen uit een verpletterende landoorlog tegen Frankrijk

Frankrijk de enige erfvijand en de constructrice van de Westfaalse Vrede 1648

47

Groot Britannië beheerst de wereldzeeën sedert 1805

- ▶ Men kan dat aantasten maar de prijs is onvoorstelbaar en onbegrootbaar hoog
- ▶ Oostenrijk is innerlijk over naties verscheurd die zelfbestemming eisen
- ▶ Zijn Slavische component groeit met de dag en wordt steeds zelfbewuster
- ▶ Frankrijk wil Glorie, maar heeft geen benul wat het daarbij zich voorstelt
- ▶ Het Veldleger is inert en verouderd en er zijn geen lichtingen mogelijk op basis van universele persoonlijke dienstplicht

Daarom: eerst Oostenrijk degraderen, daarna Frankrijk verlammend verslaan

48

De aanleidingen daartoe zijn
op afroep te construeren

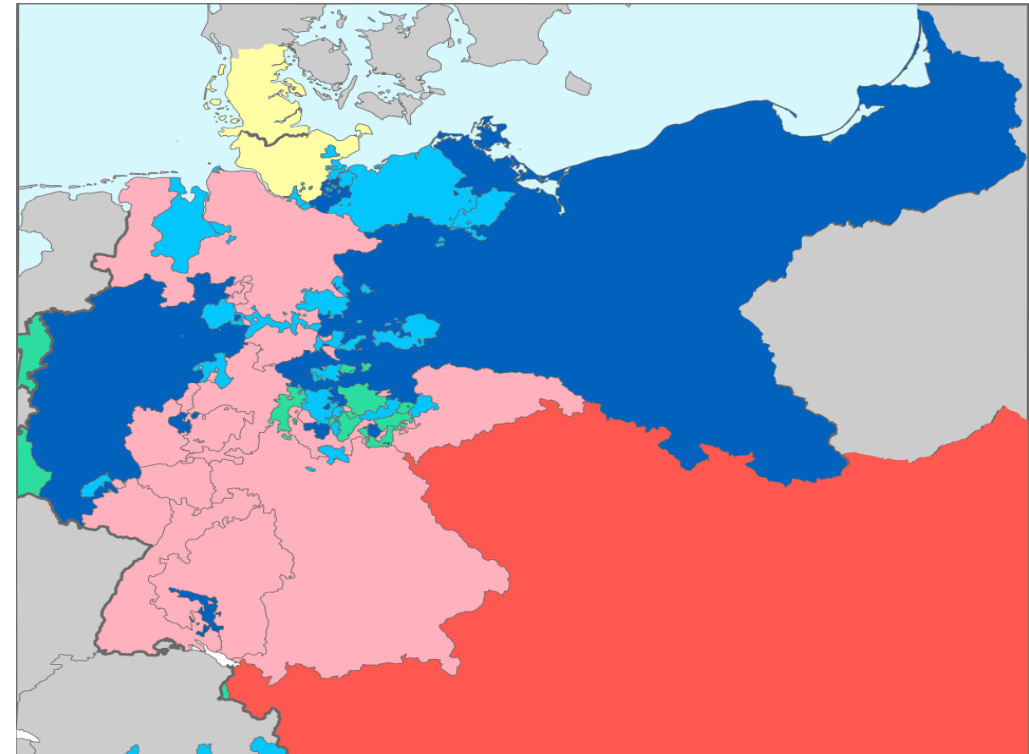
- ▶ Het Pruisische Leger moet bij deze oorlogen leidend zijn via een permanente Generale Staf
- ▶ Die niet mag politiseren en op afstand van Berlijn moet blijven
- ▶ De Franse staven politiseren wel en bestrijden elkaar
- ▶ Terwijl het Oostenrijkse leger politionele bezettingsmacht is in De Balkan, Italië en in gebieden waar vroeger Rusland heerste

De Broederoorlog 1866

Het congres van Wenen had de Duitstalige rijken in een Bond verenigd

- ▶ Binnen die Duitse Bond waren twee lidstaten dominant; Oostenrijk en Pruisen. De Bond was voornamelijk consulaire-commercieel.
- ▶ Binnen die Duitse Bond kwam het vaak tot onenigheid tussen de twee dominerende lidstaten en de spanningen namen alleen maar toe nadat Otto von Bismarck in 1862 kanselier van Pruisen werd.
- ▶ Al vanaf het begin was Bismarck een voorstander van een verenigd Duitsland onder Bondsleiding van Pruisen, waarbij de staten eigenlijk voor een groot deel onafhankelijk bleven.
- ▶ In 1864 brak een oorlog uit tussen de Duitse Bond en Denemarken om de hertogdommen Sleeswijk en Holstein. Deze Duits-Deense Oorlog werd gewonnen door de Duitse Bond, maar leidde vervolgens tot onenigheid tussen Pruisen en Oostenrijk over het bestuur van Sleeswijk en Holstein.
- ▶ Uiteindelijk werd door Bismarck een conflict uitgelokt dat leidde tot een oorlogsverklaring van Oostenrijk aan Pruisen.

Een zevenweekse oorlog met een milde vrede

Geen annexaties en geen oorlogsschattingen aan Wenen

- ▶ Het belangrijkste resultaat van de oorlog was een machtsverschuiving tussen de Duitse staten weg van de Oostenrijkse en naar de Pruisische hegemonie,
- ▶ en het zette aan tot de eenwording van alle Noord-Duitse staten in een Klein-Duitse richting die Oostenrijk uitsloot. Het zag de ontbinding van de Duitse Bond en zijn gedeeltelijke vervanging ervan door een Noord-Duitse Bond die Oostenrijk en de Zuid-Duitse staten uitsloot.
- ▶ De oorlog resulteerde ook in de Italiaanse annexatie van de Oostenrijkse provincie Veneto. Italië had meegevochten aan Pruisische zijde.
- ▶ **Frankrijk bleef neutraal. Het kreeg daar geen beloning voor. Het vlakte op wraak op Berlijn.**

